

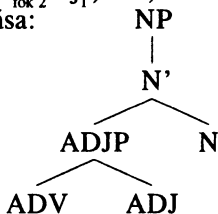
másik típusában a „fókusz és az ige”). Külön figyelmet kap itt a mindkét fő részben megjelenhető „kvantor”.

Aki ragaszkodnék az „állítmány–alanytárgy–határozó” mondatfunkciós részekhez, az – bizonyos megszorításokkal – fellelhetné őket a „kiindulászerkezet”-ben, ahol is a Subjectum szerepű NP („főnévi csoport”) hasonlóképpen áll azonos szerkezeti szinten az Objectum- és az Adverbium szerepű NP-vel (AdvP)-vel, mint Deme László mondatfelfogásában, ha az állítmányt ige fejezi ki: (Á / A, T, H.)

É. Kiss Katalin mondatfelfogása, amely tehát egy „kiindulászerkezet”-ből különféle műveletekkel hozza létre a tipizált felszíni szerkezeteket, nagy jelentőségű újítás a magyar mondattanban. A szöveg mondategészeinek vizsgálatához is reményteljes kutatómódszertani eszközöket kínál (vö. Petőfi S. János: *Szemiotikai szövegtan 10.*, 220–224. 1997).

Az *Új magyar nyelvtan* mint egészen kapcsolatban – az 1. pontban ismertetett szemléleti egység elismerésével együtt – nem hallgathatunk el egy tartalmi-szerkesztési ellentmondást. Az *Alaktan* című fejezet mondatfelfogása csupán strukturális szemléletében azonos a *Mondattan* című fejezet mondatfelfogásával, metodikájában attól merőben eltér. A *Mondattan* című fejezet a magyar mondat kiindulászerkezetében „lapos” szerkezettel dolgozik: az ige argumentumai egymással azonos szinten állnak. Az *Alaktan* című fejezet a 4.3. pontban (p. 264) ezt írja: „A mondattanban láttuk, hogy a mondat összetevői hierarchikus elrendezésűek.” Az NP–VP-re tagoló mondatot, illetőleg annak NP konstituenseit át lehetne írni a klasszikus mondattan kategóriáira, pl. *nagyon szép lány*: ($h_{fok2} \setminus j_1$) \ A)

Strukturális leírása:

Az *Új magyar nyelvtan*ról rendszeres áttekintést írt Kenesei István (*Magyar Tudomány* 1998/11. p. 1386-1391) és színes ismertetést Nadasdi Ádám (*Élet és Irodalom* 1999. április 2. p. 13). Vita is folyt róla: Gulya János és. É. Kiss Katalin (*Magyar Tudomány* 1998/12. p. 1514-1516).

Békési Imre

Claude Hagège

Le français, histoire d'un combat

Éditions Michel Hagège, Paris, 1996.
175 p.

A szerző, Claude Hagège neve korántsem ismeretlen a magyar nyelvészek körében, annak ellenére, hogy művei magyar fordításban nem olvashatók, az eredeti kiadások pedig szinte beszerezhetetlenek Magyarországon. Pedig a *L'homme de paroles* (1985), *Le français et les siècles* (1987), *Le souffle de la langue* (1992), a *L'enfant aux deux langues* (1996) és a *Le français et les siècles* (1987) (hogy csak a legismertebbeket említsük) művek írója Magyarországon is járt, a Budapesti Francia Intézet vendégeként tartott nagy sikerű előadásokat két évvel ezelőtt. Könyvei igazi csemegék a franciául tudóknak, rendkívül élvezetes stílusa és izgalmas gondolatai műveit a magas szintű tudományos írások élvonalába emelik.

Claude Hagège a párizsi Ecole Normale Supérieure diákjaként szerzett bölcsészdiplomát, kiválóan beszél többek között arabul, kínaiul, héberül és oroszul; 1988 óta a Collège de France-nak Nyelvelméleti Tanszékét tölti be. 1995-ben kutatói munkásságáért elnyerte a Centre National des Recherches Scientifiques (CNRS) nagydíját.

Legújabb könyve, a *Le français, histoire d'un combat*, a francia nyelv keletkezésének, fejlődésének története. Ennek a műnek

az alapján készített a TV5 egy tíz epizódból álló, nagy sikerű dokumentumfilmet a francia nyelvről, amelyet 1996-ban láthatott a nézőközönség. – A könyv, amint azt a címe is jelzi, annak a harcnak a története, amelyet a francia nyelv vívott a történelem során, a Strasbourgi Eskütől (842) a Toubon törvényig (1994), azért, hogy megszerezze, majd megőrizze a világ nyelvei között elfoglalt előkelő helyét. A nyelven keresztül természetesen megismerhetjük Franciaország viszontagságos történelmét is, amely sokszor véres és nem mindig igazságos küzdelmek árán olyanná tette a francia nyelvet, amilyenek ma milliók ismerik. – A könyv, akárcsak a dokumentumfilm, tíz fejezetből áll, egy-egy fejezet a francia nyelv történetének kiemelkedő eseményeit tekinti át, dokumentumokkal, idézetekkel, illusztrációkkal gazdagítva a szöveget.

Az első fejezet a francia nyelv születésének pillanatát idézi fel, a 842-ben elfogadott Strasbourgi Eskü (*les Serments de Strasbourg*) jelentőségét hangsúlyozza a szerző. Kopasz Károlynak és Német Lajosnak a másik fél germán, illetve román (újlatin) nyelvén elmondott esküje nemcsak egymás birodalmainak elismerése szempontjából volt döntő jelentőségű, hanem azért is, mert ez a két birodalom a két különböző nyelv kritériuma alapján különült el ezután egymástól a történelemben. A szöveg jelentősége abban is áll, hogy az eskü nem latinul hangzott el, amely már jelzi Nagy Károly birodalmának széthullását, hiszen ennek hivatalos nyelve a latin volt, s a francia esetében nyilvánvaló a politika és a nyelv közötti szoros kapcsolat: a francia nyelv születése egyben Franciaország születése is.

Ezután a szerző Hódító Vilmos korába kalauzol minket, aki persze csak a franciák szemében „Hódító”, az angolok már korántsem illetik ilyen büszke jelzővel. Ez teljesen érthető is, hiszen neki köszönhető, hogy a XII. század második fele a francia nyelv hegemoniájának kora Angliában, az udvar és a nemesség franciául beszél, csak

a nép beszéli az angol nyelvet. Maga Hódító Vilmos csak negyvenhárom éves korában kezdett angolul tanulni, hogy alattvalóival megértesse magát, ám a normann hercegek és nemesek nagy része egyáltalán nem követte példáját.

A francia dicsősége a XIV. században azonban leáldozott Angliában, amikor a londoni parlamentben a kancellár már angolul mondta el megnyitó beszédét és a polgárság felemelkedésével mindenütt a „vernakuláris nyelv” (vagyis ott az angol) lett a kommunikáció eszköze.

A nemzeti nyelvek felemelkedése, presztízsük növekedése együtt járt a latin nyelv fokozatos visszaszorulásával, nemcsak a hivatalos életben, hanem az egyházban is. A Reformáció időszaka a nyelvi reform kora is. Rotterdami Erasmus már az Evangélium nemzeti nyelven történő hirdetése mellett érvel.

Ilyen történelmi körülmények között került sor az első nagy nyelvpolitikai döntésre a francia történelemben, I. Ferenc a Villers-Cotterets Rendeletben elrendeli, hogy a hivatalos jogi szövegekben ezentúl a francia nyelvet használják a latin helyett. A rendelet ezzel azt is megerősíti, hogy a francia az egyetlen hivatalos nyelv Franciaországban, tehát a regionális nyelveket is háttérbe szorítja, pedig eddig ezek a nyelvek is egyenrangúnak számítottak e hatalmas országon belül.

A következő századok megszilárdítják a francia nyelvet, mint a királyi adminisztráció nyelvét és a francia írók, költők buzgón vetik bele magukat a nyelv megtisztításáért, megújításáért folytatott harcba. A *Pléaide* költői, Ronsard, Du Bellay és a többiek, egész életüket a francia nyelv gazdagítására, megújítására tették fel. Az általuk bevezetett neologizmusok, a mondat szintű modernizálása nagy hatással voltak a francia nyelv további fejlődésére. Kiemelkedő eseménye a XVII. századnak a Francia Akadémia megalapítása. Attól fogva az Akadémia őrökdi a francia nyelven, irányítja a klasszikus irodalmat és annak kife-

jezésmódját, befolyása mind a mai napig igen nagy a francia kultúra szempontjából.

A XVIII. század a francia forradalom évszázada, s ez a korszak teszi véglegessé a francia nyelv egyeduralmát az egész országban. Már nem a latin az, amellyel a franciának szembe kell szállnia, hanem a regionális nyelvek. Ebben az időben az ország mintegy egy negyede nem beszélt franciául, saját szülőföldjének nyelvét használta. A forradalom első időszakában még lefordították a dekrétumokat a regionális nyelvekre, bretonra, okszitánra, katalánra, baszkra; a jakobinus diktatúra idején viszont egyértelműen a regionális nyelvek elnyomása, felszámolása volt a cél. Hagège a forradalom nyelvpolitikáját – bár nem tartja pozitívnak – azzal indokolja, hogy nem volt más mód az ország egységének, integritásának megőrzésére.

A hatodik fejezet kitekintés az ország-határon kívülre, a francia nyelv diplomáciai karrierjét mutatja be, amely gyakorlatilag a versailles-i szerződéssel zárult, hiszen az már két nyelven, franciául és angolul született meg.

A XX. század az angol térhódításának százada, a francia nyelv sem tud ellenállni az anglicizmusoknak. Franciaországban sokan küzdenek azért, hogy a nyelvet lehetőség szerint megtisztítsák az angol szavaktól, Hagège ebben a fejezetben a különböző purista mozgalmakat veszi számba és hangsúlyozza a nyelv megőrzésének fontosságát.

A következő részt a szerző a regionális nyelveknek szenteli, bemutatja ezek helyzetét, sorsát a francia történelem során. Nagy jelentőségűnek tartja a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját, és azt az álláspontot képviseli, hogy Franciaországnak minél előbb ratifikálnia kellene a Chartát. Hagège véleménye egyértelműen szemléletváltást jelez ebben a kérdésben, hiszen ma már a francia kormány is pozitívan áll ehhez a kérdéshez.

A „frankofónia” (vagyis a franciául beszélők nemzetközi közössége) kérdésével foglalkozik a szerző a következő oldalakon, felidézve a mozgalom nagy eseményeit és

kiemelkedő személyiségeit. Az utolsó fejezet már a közelmúlt eseményeit mutatja be, középpontba állítva a Toubon törvényt. Az 1994-ben elfogadott Toubon törvény az idegen nyelvek használatát szabályozza a francia hétköznapi életben, a kereskedelemben, szolgáltatásokban, médiában, reklámokban. Előírja a francia nyelv kizárólagos használatát és szigorúan szankcionálja az idegen szavak, kifejezések alkalmazását.

A fejezet végén egy beszélgetést olvashatunk *Toubon* miniszterrel, akit a szerző a törvény keletkezésének körülményeiről, céljáról faggat. Hagège a kommunikációs szakemberekkel is készített egy rövid interjút a törvénnyel kapcsolatban, majd egy rap-zenét játszó együttes tagjaival, akik szintén elmondják véleményüket a törvényről, az idegen szavak használatáról a dalszövegekben.

A könyv rövid konklúzióval zárul, amelynek fő gondolata, hogy a francia nyelvért folytatott küzdelem napjainkban a legélesebb, és ez a harc egyben az emberiségért folytatott harc is.

Claude Hagège legújabb műve élvezetes olvasmány, eddigi könyveivel szemben inkább ismeretterjesztő jellegű és sokkal kevésbé elméleti. A francia nyelvet, történelmet tanítóknak feltétlenül ajánlom ezt a könyvet, mert nagyon jó áttekintést ad a francia nyelv történetéről. Kár, hogy magyarul nem olvasható; az eredeti kiadás is nagyon nehezen megszerezhető Magyarországon.

Csernusné Ortutay Katalin

Kelemen Tiborné és Pap Gábor (szerk.)
Magyar-francia rag- és névutószótár

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 287 p.

Ezt a szótárt a budapesti és párizsi egyetem francia-magyar kontrasztív nyelvészeti kutatócsoportja (Bárdosi Vilmos, Bertrand Boiron, Ginter Károly, Kelemen Tiborné,